

अरण्यकांड: सामाजिक आनी राजचित्रणाचे नदरेंतल्यान

प्रकाश पर्वकार

महाबळेश्वर सैल हे एक प्रतिभासंपन्न लेखक. आयजवेर तांणी साबार आयाम आशिल्ले विशय कथा-कादंबऱ्यांतल्यान सजीव केल्यात. अणभव आनी अनुभुतीचें संचित आशिल्ल्या ह्या लेखकान साबार साहित्यकृतीं वरवीं वाचकांक विस्मित केल्यात.

साहित्य लेखन परंपरेची कसलीच फाटभूंय नाशिल्लो आनी शेतकार कुटुंबांत जल्मल्लो हो लेखक सुरवेक कथाकार म्हण वाचकां मुखार आयलो. कोंकणी साहित्यांत सैलान वेगळी सुवात निर्माण केली. आयजवेर तांणी सुमार देडश्यां वयर कथा बरयल्यात. *पलतडवें तारूंक* (१९८९), *तरंगां* (१९९१), *बायनेट फायटींग* (२००५) हे तांचे कथासंग्रह.

'कोंकणींत कादंबरी बरोवप सामकेंच उणें आशिल्ल्यान सगळी जापसालदारकी, सगळो भार कथेचेर येवन पडलो. हातूंत कोंकणी कथा केन्ना घुस्मटिल्ली दिश्टीक पडटा... विशाळ फाटभूंय आशिल्ले विशय, सेबोटेज केल्ले वरी तुटक तुटकपणान कथेंत हाडल्यात. ही एक साहित्यीक पळवाट. जे मेरेन ताकिवंत साहित्यिकांचो एक पंगड पोर्टाडिकीन कादंबरी बरोवंक लागचो ना, ते मेरेन कथेचो घुस्मटमार उणो जावचो ना.' (सुनापरान्त: २२ मे १९९४.) हे विचार मार्श-काणकोण हांगा १९९४ वर्सा जाल्ल्या 'मिनी कथा संमेलना'च्या उक्तावण सुवाळ्याक अध्यक्ष ह्या नात्यान सैलबाबान मांडिल्ले.

तात्कालीन काळाक धरून महाबळेश्वर सैलान कादंबरी लेखना विशीं मांडिल्ले विचार भोव मोलाचे आसात. गोंय मुक्तताये उपरांत कोंकणींत (देवनागरी लिपयेंत) रवीन्द्र केळेकार हांणी बरयल्ले *तुळशी* (१९७१) हे नवलिकेक नवलिका प्रकारांत पयलेपणाचो मान फाव जाता. शणै गोंयबाबाचे *संवसार बुट्टी* (१९३३) उपरांत पुंडलीक नायक हांची *अच्छेव* (१९७७) आनी दामोदर मावजो हांची *कार्मेलीन* (१९८१) ह्यो म्हत्वाच्यो कादंबऱ्यो उजवाडा आयिल्ल्यो. १९९४ च्या 'मिनी कथा संमेलना'त वयलें विधान करचे पयलीं सैलाची *काळीगंगा* ही कादंबरी बरोवन जाल्ली जावंक जाय. कारण, ती मुखार राजहंस वितरणान १९९६ वर्सा उजवाडायल्या.

सैलबाबान मांडिल्लो तो विचार खासा तांणीच प्रत्यक्षांत हाडलो आनी एका परस एक, विशयाचे विविधतायेन नटिल्ल्या चार कादंबऱ्यांची आनी दोन नवलिकांची कोंकणी साहित्यांत भर घाली.

'कोंकणी साहित्य - वाचप्यांची अपेक्षा आनी पुर्तताय' (कुळागर-दिवाळी १९९६) ह्या आपल्या लेखांत दत्ता दामोदर नायक बरयतात, 'कोंकणी लेखकांनी वाचप्यांच्यो अपेक्षा पूर्ण करूंक अदीक साधना करूंक जाय. म्हजो इश्ट गजानन जोग खूब फावटीं म्हणटा, कोंकणी लेखक अभ्यासपूर्ण बरयनात ते अभ्यासपूर्व बरयतात' (पान. २९). हांगा दत्ता नायकान गजानन जोगाचें मांडिल्लें मत सामकेंच फट म्हणपाक जावचें ना. पूण महाबळेश्वर सैलांचे बाबतीत तें खरें म्हणपाक वाव ना. कारण, *युगसांवार* (२००४), *खोल खोल मुळां* (२००६), आनी *हावटण* (२००९) ह्यो तिनूय आनी हेर कादंबऱ्यो अभ्यासपूर्ण आनी अणभवनिश्ट. ह्यो कादंबऱ्यो बरोवंक बसचे पयलीं लेखकान विशयाचो अभ्यास केला म्हणपाचो प्रत्यय येता.

अदृश्ट आनी अरण्यकांड (१९९७) ह्यो दोन म्हत्वाच्यो नवलिका एका पुस्तकांत उजवाडा आयल्यात. ह्यो दोनूय नवलिका वाचप्यांचे पसंतीक उतरल्यात. काळजाक पीळ घालपी कथानक लेखकान तातूंत चित्रित केलां.

'मनशाचो नीज धर्म म्हळ्यार मनीसधर्म' हें पावला कणकर्णी मरणाची सुलूस लागतल्या कामदारांच्या पोव्यांतल्यान जण एकल्याक जाणवता. हें दाखयताना सैलांचे लिखणेक दिव्यत्व प्राप्त जाल्लें दिसून येता. एका श्रेश्ठ पांवड्याच्या तत्वज्ञानाचो साक्षात्कार, सामान्य मनशाक करून दिवपांत सैलान तेमक गांठिल्लें आसा' अशे विचार उजवाडावप्यान *अरण्यकांड* हे नवलिके विशीं मांडल्यात. ६५ पानांचे हे नवलिकेंत 'उपरी'

जीण जगपी एका विशिश्ट लोकपंगडाची कथा आनी व्यथा लेखकान चित्रायल्या. अटंग्या रानाचें जें दर्शन वाचप्यांक घडयलां तेच एके गजालीक लागून 'सैलाचे लिखणेक दिव्यत्व प्राप्त जाल्लें दिसून येता' अशें म्हणलां आसूं येता.

हे नवलिकेंतले पांच घराबे आनी एकवीस मनशां हीं मुळांत कोण आनी खंयचीं? 'एक उक्तो उजाड गांव. शेकानशेक मळां आनी तिटे. गांवा कुशिची दोंगुल्ली, खुबस्तनी रेड्यावरी पातळिल्ली, तिवय उक्ती. गांव पुराय पावसार पातयेवन. पूण माती काळी मासाळ.' (पान. ६८), 'पूण माती काळी मासाळ' ह्या वाक्या वयल्यान त्या लोकांचो तो वाटार गोंयचो न्हय म्हण कळटा.

'एकादऱ्या वर्साक पावस आयलोच ना जाल्यार गांवाची सामकी

देना जाताली' (पा. ६९). 'सगळीच म्हयनो देड म्हयनो पावस. एक फावट एक पीक काडून पावस गेलो म्हणटकीच धरतरेचो आसा तसो परतो तिठो जातालो' (पान ६८/६९). 'केन्ना आठ-धा वर्सांतल्यान एकादरो पावस सुकोच वयतालो' (पा. ७०). कादंबरेतलीं हीं वाक्यां थंयची पावसाची परिस्थिती सांगतात. 'महाबळेश्वर सैल- नांव एका कथाविश्वाचें' ह्या १ जानेवारी १९९४ च्या सुनापरान्त दिसाळ्यांत उजवाडा आयिल्ल्या लेखांत नागेश करमली *अरप्यकांड* हे नवलिकेंतल्या वाठारा विशीं बरयतना म्हणटात, 'हे नवलकथेक तशी सैलाचे नदरेंतली शिवेश्वरी फाटभूंय ना. हातूंत सह्याद्रीच्या माथ्यावयल्यान, घाटासकला पोट भरपाखातीर आयिल्ल्या कश्टतल्यांच्या उतळताप आनी मर्णाचें भक्तीक पडपी, भोगणारांची कथा आसा. तरी पूण शेकीं ही कथा घाटासकयल्या वाठारांत घडटा. तो वाठार शिवेश्वरय आसूं येता.' खासा लेखकान दिल्ले म्हायते प्रमाण, स्वेच्छा निवृत्ती घेवन पोस्ट खात्याचे सेवेंत रूजू जावचे पयलीं ते कांय काळ येल्लापुरच्या रान वाठारांत फॉरेस्ट गार्ड म्हण काम करताले. त्या वेळार तांचो अटंग्या रानांत राबितो आशिल्लो.

ज्या नंदीकल्ल वसतींत ते लोक रावतात, त्या गांवचे लोक शेतकार. हीं पांचूय कुटुंबा तांचें शेताचें काम करतात. तांचो असो स्वतःचो वेवसाय ना. अशें आसलें तरी तांचो पूर्वज केन्ना तरी घणसाबैल घेवन ह्या गांवांत आयिल्लो आनी कसल्या तरी कारणांक लागून तो बैल मेल्लो म्हणपाचें कळटा. ह्या तांच्या उल्लेखा वयल्यान ते घणसाबैलकार, म्हळ्यार, ही 'थाकर' जमात म्हण कळटा. हे उपरे थाकर जमातीचे गरीबकायेचें आनी सामाजिक परिस्थितीचें वर्णन करतना लेखक म्हणटा, 'वसतेर एकच एक प्रचंड बाबळीचें झाड आसलें. मुळांतल्यान आनी खांदयांचो काडयो जाल्ल्यो. अशें सांगताले, तितलें व्हडलें झाड ह्या वाठारांक आनीक नासलें. त्या झाडाचे आशीकुशीक तांच्यो खोपी. जिवीत त्या झाडावरीच वटिल्लें, झडिल्लें, मरूंक तेकिल्लें. त्या झाडाक एक मूळ तरी आसलें. धरतेंत पुराय रिगिल्लें. ह्या लोकांक आपलें मूळच नासलें' (पान. ६९). बाबळीचें झाड कांट्यांचें. त्या झाडाचें प्रतीक वापरून, त्या गांवांतल्या लोकांच्या शेतांत घोळपी, गोरवां राखपी, मेळत तें काम करून पोट भरपी, बांयच्या उदकाक तळमळपी, माथ्यार रीण घेवन जगपी लोकांची ही व्यथा लेखक भोवच कुशळटायेंन चित्रायता.

'बैलांवी ते मानेर जूव घेवन तासांतल्यान भोवत रावले' (पा. ७०). 'कर्जाचें जूव तांच्या खांदार आसलें. तें शेडावन उडोवंचेली हिकमत आनी हिंमत तांच्यात मातूय नासली' (पा. ७०). कृशी संस्कृताये संबंदीत 'जूव' हें उतर त्या थाकर समाजांतल्या लोकांची वृत्ती प्रवृत्ती चितारपाक लेखकान सुचकतायेन वापरलां.

एका वर्सा गांवांत पावस पडना. दुकळ पडटा. बांय सुकता. उदकाक लागून लोक वळवळटात. बायलो आपल्यो साडयो गुठलावन रांजवाक बांदून तिनसांजच्यो बांयत उडोवन दवरताल्यो आनी सकाळीं उठून उदक पिळून घेतल्यो. अशे स्थितींत वसती गंभीर येवजणुकेंत पडटा.

एक दीस पारपतदार (दलाल) गांवच्या लोकांचें रीण फारीक करून तांकां घाटमाथ्या सकयल क्रशराचेर काम करपाक घेवन वता.

आमी आतां गांवच्या लोकांच्या रिणांतल्यान मुक्त जाले; जंय कामाक वतात थंय उदक मेळटलें; कामाचो मोबदलो म्हण पगार मेळटलो, हे आशेन ते रातोरात गांव सोडटात.

गांवकार रिणाच्या नाड्यार तांका नाचयताले. धमकायताले. रीण फारीक जाल्लें आसल्यारूय गांवकार म्हणटाले, रीण उरलां... पारपतदार म्हणटालो, तुमी सगळ्यांनी कागदार आंगटो दसयला. फटींगपणा केल्यार हातांत बेडयो पडटल्यो... हे अवस्थेंत ते पडटात. कामगारांची दलाली करपी मनीस तांकां हांगा 'ट्रॅप' करता. ही मानसीकता आयजूय पळोवंक मेळटा.

हे लोक सादे भावार्थी. मोन्यांनी सोंसून घेवपी. तांचे बावळे अन्याया आड केन्ना फुरफुरले नात. कर्जाचें जूव शेडावन उडोवंचेली हिंमत तांच्यांत मातूय ना.

समाज ही 'संकल्पना' आनी 'व्यक्ती' हें वास्तव. ह्या व्यक्तीचो समूह म्हळ्यार समाजाची मानसीक जडण-घडण. तिका त्या समाजा भोंवतणची तात्कालीन परिस्थिती कारणीभूत आसता. तांचेर परंपरागत जाल्ले संस्कार तांचें मानस घडयतात. हे नवलिकेंतलो समाज असो वागता कित्याक? तांचें लोकमानस खेरीत पद्दतीचें कित्याक? हाचो सोद समाजशास्त्रीय अध्ययन घेता.

बाळाप्पाक हे काळे मातयेची ओड पूण तोच उदकाचो आनी अन्नाचो प्रस्न सोडोवपाक गांव सोडपाचो विचार मांडटा. वाचूंक बरोवंक जाणा आशिल्लो आनी चलो फौजेंत आशिल्लो विरणा आनी हणमंत सोडून हेर सगळे गांव सोडटात.

बाळाप्पा आनी ताची बायल दुरपदी; जनप्पा, बायल विठाय आनी चलो नरसू; गंगाराम, बायल गंगावती आनी म्हातारो बापूय रामप्पा; दत्तू आनी ताची बायल लक्ष्मी; गोपू ताची बायल आनी चली रेणू हीं सगळीं क्रशरार दिसावड्याचें काम करपी कामदार मनशां. लेखकान सुचकतायेन आनी आपले खाशेले लेखन शैलीन तांकां चितारल्यांत.

गोपी, गोपीची बायल आनी रेणू हीं 'म्हार' समाजांतलीं पात्रां. जनप्पाचो चलो नरसू आनी गोपीची चली रेणू हांचें एकठांय येतात. तेन्ना सामाजिक पांवड्यार तांचे भितर उफाळून आयिल्लो संघर्श हांगा पळोवंक मेळटा.

फाटलीं वीस वर्सां क्रशरार मुकादम म्हण काम करपी रुद्राप्पा, कामगारांक समजिकायेन वागोवपी दुसरो मुकादम ज्यानंद, दांडो घेवन सगळ्या कामगारांक धाक दाखोवपी भिमप्पा वॉचमेन आनी रेणूचो भोग घेवंक सोदपी क्रशराचो मालक काशिराम. हीं नवलिकेंतलीं हेर म्हत्वाचीं पात्रां.

मुकादम रुद्राप्पा पटयो दिवन पसऱ्या वयलें सामान तांकां घेवंक लायता. 'आमचो पगार कितलो गा?' अशें विचारल्यार, 'उपाशीं पडचे नात. उपाशीं पडल्यार मगेर दिसवड्याचें उलोवंचें. सावकाराल्या आंगार पयशे उरल्यार सावकार तुमकां वयतना फारीक करतलो. आतां तरी तुमच्याच आंगार रीण आसा. तें चुकतें जातलें तेन्नाच मुखावेलें उलोवंचें' (पान ८१-८२) ही जाप दितां.

एक दीस ट्रक बंद पडटा आनी मुकादम कामगारांक माथ्यार धरून फातर हाडपाक फर्मायता. त्या वेळार गंगाराम हिशेब चुकतो

करचो म्हणूण मागता. ह्या वेळार सावकार म्हणटा, 'हिशेब खंयचो चुकतो करात म्हणटा, तुमीच देणें लागतात आमकां... बरे करकीरत पयशे फारीक करून हाडिल्ले तुमकां. फुकट न्हय' (पान. १२) सावकार मुखार म्हणटा, 'नाय तर पयशे जोडून कितें करतले तुमी? इमारती बांदतले, काय कारखाने घालतले?'

क्रशारार कामाक तांकां देड वर्स जावन गेल्लें. पूण तांचें रीण फारीक जाय नासलें. वयले संवाद मुकादम आनी सावकाराचो कामगार कडेन आशिल्ल्या संबंदाचो आनी दहशतीचो प्रत्यय दिता. श्रमजिवी वर्ग आनी भांडवलदार हांचे मदलो हो संघर्श. शोशक आनी शोशीत वर्ग हांचे मदीं चलपी हो संघर्श कांय म्हत्वाच्यो घडणुको उब्यो करून लेखक नवलिकेंत दलीत, उपन्या, आवाज उठोवपाची तांक नाशिल्ल्या कामगार वर्गाचें दुःख चितरायता.

उदीम समाजांत वर्ग नाशिल्ले आनी निमणे कडेन समाजांत वर्ग उरचेनात अशें कार्ल मार्क्साक दिसतालें. दर एका पेण्यार भांडवलदार वर्गांतले कांय अंश श्रमजिवी वर्गांत विलीन जायत रावतले आनी शेवटाक फकत श्रमजिवी वर्गूच उरतलो आनी मनीस शोषणमुक्त जातलो असो मार्क्साचो विश्वास आशिल्लो. पूण आयज जगांत तशें जावंक ना. कामगार वर्गाचें शोशण जायत आसा. थाकर ही भटकी जमात. नंदीबैल घेवन ती गांव भोंवता. हे लोक पोटार बैल खेळयतात. कुळी वाचून दाखयतात. तांच्यो बायलो भोंवून गोजड्यो शिवपाचें काम करतात. होच तांचो एकमेव पारंपरीक वेवसाय. पूण नंदीकल्ल वसतींत आसतना ते शेतांत राबताले. आतां तर ते क्रशारार काम करपाक आयिल्ले. पोटाक लागून आयिल्ले परिस्थितीक तोंड दितना तांच्या पिळग्यांनी कामाची परंपरा बदल्ली.

हे लोक क्रशारार काम करपाक येवचे पयलीं थंय लमाणी लोक काम करताले. ते काम सोडून पळून गेल्ले. 'खंयचे जातीचीं मनशां रावन गेल्यांत कोणाक खबर. गेलीं कित्याक म्हण तीं?' (पा. ४०). अशें दुरपदी आपल्या घोवाक, बाळाप्पाक, विचारता.

'हे हांगा पयलीं आशिल्ले लोक कित्याक उठून गेले काय?' (पान. ८२) लक्षुमी आपल्या घोवाक दत्तूक परत परत विचारता. लेखक हांगा ह्या सूचक संवादांतल्यान थंयचे स्फोटक परिस्थितीची वाचप्याक सुलूस दिता. तशेंच हांगा हो बायलांक पडिल्लो प्रस्न मुखावयल्या कथीत संघर्शाचो फाटलाव करता.

थंयचे आदले परिस्थितीचें चित्रण आनी नव्या पोव्यांक जाणविकाय करून दिवचे खातीर लेखकान दोन म्हत्वाचीं पात्रां चितारल्यांत. एक, वड्डारात्या पंगडांतली फातरफोडी बायल आनी दुसरो, पिसो गुंडाप्पा. ती फातरफोडी बायल कामाचे नेम आनी वायट बऱ्यो घडणुको तांकां सांगता. लमाणी पळून कित्याक गेले तेंवूय ती सांगता.

गुंडाप्पा फातरफोडो म्हण काम करतालो. तो पिसो, पूण क्रशारारें काम करून, अन्याय अत्याचार सोंसून तो पिसावल्लो. हें पात्र लेखकान सूचकतायेन आनी फिशालकायेन चितारलां. ताचे गांठीक अणभव आसात. 'फातराचे खणीर फातर दाळून पुरतलों एक एकल्याक. हंयचे फातर म्हटल्यार मातयेचे धेपे न्ही. घण माल्ल्यार रटे तुट्टात. दर एक फातरांतल्यान रगताची फळफळीत धार... फातर घालचे नात

ते. क्रशारंत तुमचीं हाडां घालतले. तुमचें रगत पिळतले...' (पान. ८४.)

ह्या क्रशारार तीन तरांचे लोक काम करतात. पयलो फातर फोडपी वड्डारांतलो पंगड. दुसरो लागींच्या गांवचो पंगड जो फातर टूकांत भरून क्रशारार हाडटालो. आनी तिसरो पंगड क्रशारंत फातर घालपी. तशेंच दुसरे वटेन सावकार, पारपतदार, मुकादम, वॉचमेन आनी पसरकार. सगळेच एके सांखळेन गुंथिल्ले. धेंक गाजोवपी आनी धेंक गाजोवन घेवपी.

पोटा खातीर घडपडपी मनशाची अवस्था अशीच आसता. मनशाक पोट भरपाक जाय. ते खातीर तो आपले मुखार आशिल्ले परिस्थितींत विरगळून वता. तो तातूंत शेणून वता. हे नवलिकेंत सुखा खातीर घडपडपी मनशाचें चिरंतन रूप लेखकान दाखयलां. हाकाच लागून तिचे भितर वैश्वीक मुल्यां आशिल्लीं पळोवंक मेळटात.

'सैलांनी स्त्रीमध्ये प्रेमाचें एक विराट स्वरूप बधितलेलें असावें. भयंकर गरीबीत वाडलेल्या जरी त्या आसल्या, तरी प्रेमाच्या बाबतीत कादंबरीतल्या साऱ्या स्त्रिया जणू पृथ्वीमोलाच्या आहेत. त्यांच्या प्रेमानेच ही कादंबरी थपथपलेली आहे. प्रत्येक स्त्री जणू मातृशक्तीचे प्रतीक आहे. म्हणूनच असेल, ती परिस्थितीशी लढत असताना मोडून पडल्यासारखी वाटली तरी उभी राहते' (स्वगत, रवीन्द्र केळेकार, नवप्रभा, ह्या लेखाचे उजवाडावणेची तारीक सदयां हाता कडेन ना) काळीगंगा ही सैलाची कादंबरी वाचून भी. रवीन्द्र केळेकार हांणी हें मत 'स्वगत' सदरांत मांडिल्लें. स्त्रीपात्रां विशीं मांडिल्लें हें मत महाबळेश्वर सैल हांचे प्रतिभे कडेन आनी बायले कडेन पळोवपाचे तांचे नदरे कडेन आमचें लक्ष ओडटा.

सैलबाबान आयजवेर साबार स्त्री पात्रां आपले कथेंतल्यान आनी कादंबरींतल्यान उबीं केल्यांत. हीं सगळीं बायल व्यक्तिमत्वां ह्या लेखकाक खंय मेळ्ळीं असो वाचप्याक प्रस्न पडटा. मध्यमवर्गीय आनी गरीब दुबळी बायल खूब फिशालकायेन तांणी चित्रायल्या. तांचें दुःख, तांची निरागसता, तांचे हावेस, तांचो संघर्ष अशीं तरेकवार रुपां तांच्या साहित्यांत धोंगां-पोंगां सयत येतात.

हे नवलिकेंतूय दुरपदी, विठाय, लक्षुमी, गंगावती, कडडर समाजांतली फातरफोडी बायल, गोपूची बायल आनी चली रेणू हे सारकीं पात्रां मेजक्याच संवादांतल्यान आनी आपले खाशेले निवेदन शैलींतल्यान तांणी उबीं केल्यांत.

सगळ्योच व्यक्तितरेखा समान पांवड्यार आनी निरागसतायेक वेंग मारून आसल्यो तरी त्यो तांचे भितर वेगळ्यो आसात.

गंगावती, विठाय, लक्षुमी आपल्या नशिबाक दोश दितात. रानांतल्यान चलतना सगळ्यांचीच भुरगीं उदका खातीर रडटात. गंगावती आपल्या ल्हान भुरग्याक एका सारकी दूद दिता. तेच बराबर तीन वर्सांच्या चल्याकय ती आपलें दूद पाजता. तेरा वर्सांचें शांती रानांत शेणटा तेन्ना ताची आवय विठाय हांबेल फोडून रडटा. रेणू रानांत मरता तेन्ना 'म्हजें बाय खंय रे देवा!' म्हण रेणूची आवय ताळो फोडून रडटा आनी देवाक दुशण दिता.

ह्या बायलांचो देवाचेर भावार्थ, पूण तात्कालीन परिस्थितींत ती स्वतः ते परिस्थिती कडेन झगडटात. हांगां चाळीस वरांचे काळ-

भोंवडेत एकवीस जाणांतलीं बाय मनशां मरतात. काळजार फातर दवरून तीं आपल्या रगताच्या मनशांचीं मडीं रानांत सोडून फुडली वाट चलतात. चलपी लोक थकतात, पूण तीं चलपाचें सोडिनात. एक-दोन फावट रामू झाडार चडून उदकाचो अदमास घेता. पयस न्हंय दिसता आनी तेच आशेर ते परत चलपाक लागतात. ह्या प्रसंगाचें वर्णन करतना लेखक म्हणटा, 'पयस पयस एक न्हंय, उदकान उपाट भरून मृगजळावरी हाताभायरी. एक फटकिरी आस्त. एक अखंड रान, हजार दिशांचें, हजार वाटांचें. झाडां झोपांनी उपाट भरून सामकें दळिद्र. ह्या दयामायाहीण रानांत रानमोनेळ घालून तांकां एका चक्रव्युहांत हाडून सांपडायलां...' (पान ११८.)

लेखकाची रानवळख दाणगी आसा. रानविद्वेषचें गिन्यान अजाप करी सार्कें आसा. अणभव आनी अनुभूतीन गिरेस्त आसले बगर *अरप्यकांडांतलें* रान उबें करप शक्य ना. खूब कडेन काव्यात्मक भास वापरून रानाचीं प्रतिकं उबीं केल्यांत. पोंवो रातचो पळपाक सोदता त्या वेळाचें चित्र उबें करतना लेखक बरयता, 'एक अनवळखी, उपरो, पिसाट पोंवो एका रानाचे पांयवाटेच्या तोंडार उबो. काळखांत झुमरां केसांचे काळे राकेस कशे दोंगर फाटल्यान फुडल्यान पातळिल्ले...' (पान १०४)

सैलान *अरप्यकांड* हे नवलिकेंत चित्रायल्लें रान फातराळ, कांट्यांचें रान. हें रान दाट वा गच्च झाडांचें न्हय. हांगा खोल खोल दरयो नात. दोंगर खंडयो नात... *अरप्यकांडांतल्या* ह्या राना परसूय चड भयानक रान अस्तित्वांत आसा. एकदां भितर सरतकच ताचो अंतपार लागना. ह्या रानाक रानवाटो आसनात. दोंगर चडपा देंवपाक 'सरयो' धरून चलचें पडटा.

सैलाचें रान हें चैत्रांतलें रान. ह्या वेळार रानांत उदक नासता. झरी, व्हाळ, पौष म्हयन्यांत सुकतात. चैत्रांत उदक जाय जाल्यार एकाद्रें बेतांचें रान सोदचें पडटा. झाडार चडिल्ली पालकोण्याची वेल वा उसकीची वेल पळोवन ती झाडार लोंबकळिल्ली आसतना कोयत्यान तोडची पडटा. अशे तरेन बेत, उसक वा पालकोण्यांतलें उदक पियेवन तान भागोवची पडटा. पूण *अरप्यकांड* हे नवलिकेंतली रूखावळ सामकी वेगळी आशिल्ल्यान अशे तरेचे संदर्भ तातूंत येवंक नात.

लेखकाचो जल्मगांव माजाळी-कारवार. भुरगेपणांत लेखकान रान माडडयलां. येल्लापुरच्या अंट्या रानांत ते कांय वर्सां आशिल्ले. हाचो ह्या लेखाचे सुरवेक उल्लेख आयला. सैन्यांत आसतना दोंगराळ वाटारांत भोंवपाचे, वाट चुकून शेणपाचे अणभव तांच्या वांट्याक आयल्यात. ही सगळी फाटभूंय आशिल्लो लेखक आपली अनुभूती हांगा कसाक लायता. सादे सुटसुटीत काव्यात्मक भाशेच्या बळार तो *अरप्यकांडांतलें* रान उबें करतात.

'तो आड्डता थंयच आसा. पोव्यांतलो जण एकलो आतां व्हाडव्हाडान आपलेपरीन आड्डूंक लागलो. कांय वेळ तांचे रासवळ आड्डणेन रान हाल्लें' (पान १०७). 'पूण पावला पावलाक वाट सोदून काडची पडटाली. ते दोंगराच्या माथ्यार पावले तेन्ना चोंयवटेन चकचवाळ उजवाड पातळिल्लो. सगळो वाठार रुपयाळ्यां उजवाडांत नितळ न्हातालो' (पान १०९). 'बोत चडटा तसो बोताचो खरख त्या जड्ड्या रानांत देवंक लागलो. झाडांच्यो सावळ्यो जशो बोत

पिवन उब्यो आशिल्ल्यो.' (पान १११). अशीं कितलींशांच अरप्य वर्णनां लेखक चित्रायता. जितें जिवें अटगें रान तो वाचप्यांच्या दोळ्यां मुखार उबें करता. असलें हें रान प्रत्यक्ष भोंवन पळयले बगर ताचो होलम मेळपाचो ना.

आपल्या रगताच्या, नात्यांतल्या रानांत भरून पडिल्ल्या मनशांक हीं मनशां थंयच सोडून मुखावयली वाट कित्याक चलतात? ह्या मनशांक मात्तूय मनीसपण ना? तांकां भावना ना? अशे साबार प्रस्न वाचप्यांक तो पोंवो रानांतल्यान चलतना पडटात. वयर म्हळां तशें, गांव आनी उदकाच्या सोदा वांगडाच जण एकल्याचें 'जगप' हेंच मुखेल घ्येय जाता. जिवीं आसात तांचे खातीर तरी आमी चलपाक जाय होच एक हावेस मरणा पलंतडीं पाविल्ल्या त्या पोंव्यांतल्या लोकांक दिसता. अशें आसलें तरी जनाप्याक आपलो भुरगो मेला हें खबर आसून लेगीत ताका आपूण न्हंयचे तडीर मातयेक लायतलो हे आशेन तो चलत रावता. आपलें चली शांती रानात शेणलां हाचीय ताका खंत आसता.

निमाणे कडेन हो पोंवो उदकान भरिल्ले बांय कडेन पावता. विठाय सगळ्यांक उदक दिता पूण आपल्या घोवाक आनी चल्याक उदक दिवंक वता तेन्ना ते मेल्यात म्हणपाचें तिका कळटा.

पावस नासून उदकाची बांय सुकून सडसडीत जाल्ल्यान आनी खावपा जेवपाक काय ना म्हण आपलो गांव सोडपी हे लोक निमाणे मनीस निर्मीत बांय कडेनूच पावतात. थंयचे लोक तांकां 'येयात, आयज तुमी आमचे सोयरे' अशें म्हण तांचें स्वागत करतात. तर दुसरे वटेन विठाय आपलो आपलो घोव आनी पूत मरून पडला म्हण काळीज फोडपी किळांच मारता.

फ्लॅश बॅक तंत्रान सुरू जावपी हे नवलिकेक तीन मुखेल भागांनी आमच्यांनी विभागूं येना. पयलो, नंदीकल्ल वसती आशिल्लो गांव, दुसरो क्रशर आनी तिसरो रानातलो तो रानवाठार. ह्यो तिनूय घटना तीन वेगवेगळ्या वाठारांनी घडटात आनी निमाणे कडेन तो उपरो पोंवो चवथे सुवातेर पावता.

किरण बुडकुले 'दोन वाटचिन्यांच्या संदर्भात कोंकणी कादंबरी' (कुळागर दिवाळी १९९७) ह्या लेखांत म्हणटात, 'कादंबरी हो प्रकार मुळांतच निवेदनरूपी आशिल्ल्यान तातूंत उत्सुकताय आनी उत्कंठा ह्या मानवसुलभ प्रवृत्तींक धादोशी करचेली सैमीक शक्त केळोवपाक भोव वाव आसता. गद्य जावनय तातूंत कथानकांचें सुरबूस सूत्र, पात्रांचें मनभुलोवणें रूप, संघर्शाची प्रभावी कीट, घडणुकांचो फवसो ओघ, क्रम-विमुक्त कथन हांचो शिरशिरो आसल्यार कादंबरीक सोंपेपणी मरण ना.' (पान १६). कादंबरे विशीं मांडिल्ले हे विचार सैलबाबांचे हे नवलिकेक लागू जातात.

अरप्यकांड हे नवलिकेचो आनंद वर्ती हांणी मराठींत अणकार केला आनी ती 'महानगर' दिवाळी अंकांत १९९९ वर्सा त्याच नांवान उजवाडा आयल्या. विशयाचें वेगळेपण आनी मांडपाची कळारी शोटीव जाल्ल्यान ही नवलिका वाचप्यांक मंत्रमुग्ध करता. कोंकणींत पयलेच फावट रानाची फाटभूंय आशिल्लो विशय सैलबाबांन कलात्मकतायेन मांडला. खरें म्हळ्यार ही नवलिका हेर भारतीय

(पान २५ चेर पळयात)

आपणाक इल्लीशी कास्तीग पडटच तांचेर बेज्यार जातात. शाळेच्या पांच-स वरांच्या वेळांत भुरगीं कसलो सांबर घालतात ते विशीं शिकोवपी तुमकां केन्ना सांगतात? भुरगीं शिकनात तेन्ना तुमकां आपोवचेंच पडटा, कित्याक, वर्सा अखेरेक तुमी शिकोवप्यांक विचारतात, आपलें भुरगें नापास कित्याक जालें? तें वर्सा अखेरेक जावचे बदला मदीं मदीं तांचे विशीं म्हायती दिवपा खातीर आपयतात. नाय जाल्यार तुमी पालक विसरतात, केन्ना केन्ना आपल्या भुरग्याचे शाळेंत वचून ताच्या शिकोवप्यांक मेळपाक जाय म्हण... पालकान सदांच आपल्या भुरग्या विशीं जागरूक आसूंक जाय." परत एक फावट आपली नदर संतोशाल्या बाबा कडेन थीर करीत टिचर सांगपाक लागली.

"आतां पालकां विशीं थोडेंशें. पालक म्हणल्यार भुरग्यांचें पालन पोशण करपी, भुरग्यांक पळोवपी, सांबाळपी, तांचेर लक्ष दवरपी, लक्ष दिवपी, भुरग्यां कडेन सतत लक्ष दवरून वागपी, कर्तव्य तत्पर, क्रियाशील, कश्ट करपी, हांव करतां तीच दिका म्हणपी न्हय, असो, हांव सांगतां तेंच जावंक जाय अशें म्हणपी न्हय, असो, आदी आदी, हे सगळे गूण आमच्यांत आसतातच अशें ना. तरी आपल्या भुरग्यांचे बऱ्यांतले बरे पालक जावपाचो यत्न करपाचो सद्गूण तुमचे मदीं आसा हातूंत दुबाव ना. आपल्या भुरग्यांक माया दिवप आनी तांचे नदरेंत सदांच पवित्र रावप हो पालकान आपलो धर्म मानूंक जाय. भुरग्यांक मारलीं म्हण भुरगीं तुमचें आयकतलीं म्हण ना, तीं घडये तुमचीं गुलाम जायत, भुरगीं उरचीं नात. देखून पालकान सदांच भुरग्यांचे इश्ट जावन रावपाचो यत्न करूंक जाय. तुमी तुमच्या भुरग्यांचे कोण हें तुमीच सोदून काडचें."

(पान १५ वयल्यान)

भासांनी अणकारीत जावन वचपाची गरज आसा.

'Inquisition: Theme of New Konkani Novel.' ह्या माथाळ्या खाला The Navhind Times दिसाळ्यांत (३ मे २००४) नंदकुमार कामत सैलां विशीं बरयतना म्हणटात. 'Sail has maintained the tradition of Shivram Karanth, the great Kannada writer and scholar in capturing the beauty of natural and the nuances of the culture of the local people. Unfortunately owing to the peculiar inferiority complex of the Konkani literary circle, he has not been properly projected in the national and international scenes, despite his talent and creative force.'

कादंबरी ह्या साहित्यप्रकाराच्या माध्यमांतल्यान कोंकणीत नवे प्रयोग, नवे विशय हाताळपाक सुरवात जाल्या. कोंकणीत जें बरें आसा तें चर्चात्मक स्वरूपांत, लेखना वरवीं आनी साहित्य कृतीच्या अणकारा वरवीं मुखार येवचें अशीय आस्त हांगा उक्तायन दिसता.

"पुरो, पुरो टिचर. आनीक मुखार कांयच नाका." संतोशाल्या बाबान लता टिचरी मुखार हात जोडले. "हांवूच चुकलो टिचर. हांवें म्हज्या भुरग्यांचें चिंतचे परस म्हजेंच चिंतलें. हांवें जिवितांत कांयच केलें ना. म्हण, भुरग्यां वरवीं म्हाका नांव जोडपाचें येवजिलें. आज शिकोवप्यांच्या दिसाक हांवें शिकोवप्याचोच अपमान केलो हाची म्हाका खंत भोगता. हांव आतांच वचून तिचे कडेन माफी मागतां." इतलें उलोवन फाटीं फुडें पळय नासतना तो नेटान पावलां मारीत चलपाक लागलो. संतोशाली आवय हें सगळें पळयतूच उरली. अस्तुरेचें कितेंच आयकून घेवपी न्हय असो हो मनीस हे टिचरीच्या उतरांनी विरगळ्ळो कसो? हेंच ती येवजूंक लागली.

"शिकोवप्यान आपल्या ज्ञानांतल्यान संवसार जिखूंक जाता आनी पाडे बुद्दीन नश्टूय करूंक जाता. जो मनीस दुसऱ्याक फावट तो मान दिता, तो मनीस तितल्याचें मापान मान मेळयता. येता हांव. संतोश, चल म्हजे बरोबर, सांगाताक बायेकय घे, पयलीं ताका शाळेंत पावोवया आनी मागीर कॉलेजीक या." लता टिचर वचपा खातीर पायर सरली.

"तुजे विचारशक्तीक आनी भुरग्यां विशींच्या प्रेमाक प्रेरणा मेळत रावूं आनी तूं संवसारांतली एक व्हड टिचर जावं, हीच तुजे खातीर हांव देवा कडेन कृपा मागतां. देव बरें करूं टिचर. तुज्या म्हान विचारां खातीर" खुशालकायेच्या दुकांनी भरिल्ल्या दोळ्यांनी संतोशाचे आवयन टिचरीक आदेवस केलो. लता टिचर संतोशाक आनी बायेक घेवन गेल्ले वाटेक ती कितलोच वेळ तोखेत रावली जशी ती वाट आजच जल्मल्या.

संदर्भ:

- १) समाज आणि साहित्य, सदा कऱ्हाडे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबय १९९९.
- २) 'कोंकणी साहित्य - वाचप्याची अपेक्षा आनी पूर्तताय', दत्ता दामोदर नायक, कुळागर, दिवाळी १९९६.
- ३) 'दोन वाटचिऱ्यांच्या संदर्भांत कोंकणी कादंबरी', किरण बुडकुले, कुळागर दिवाळी, १९९७.
- ४) 'Inquisition: Theme of New Konkani Novel' Nandakumar Kamat, The Navhind Times, 3rd May 2004.
- ५) 'घट्ट विणीचा कसदार कथाकार - महाबळेश्वर सैल', लक्ष्मण साईल, नवप्रभा.
- ६) 'कथेंत प्रतिभा पणाक लागता पूण प्रतिभेची दीर्घता नासता', महाबळेश्वर सैल. सुनापरान्त, २२ मे, १९९४.
- ७) 'काळी गंगा', स्वगत, रवीन्द्र केळेकार, नवप्रभा.
- ८) 'महाबळेश्वर सैल - नांव एका कथा विश्वाचें', नागेश करमली, सुनापरान्त, ९ जानेवारी १९९४.
- ९) आनंद वर्टी हांणी महाबळेश्वर सैल हांकां बरयल्लें पत्र, २७ ऑक्टोबर, १९९९.
- १०) 'अदृश्ट आनी अरण्यकांड: सैलाल्या भावविश्वांतल्यो जुवळ्यो नवलिका', किरण बुडकुले, शतकान्तिका, बिम्ब प्रकाशन, २००९.